

Fra eurosentrisk til global verdenshistorie

Av Stein Tønnesson

innledning på Internasjonalens høstmøte, 12. november 1997

Et overveldende flertall av alle historikere arbeider med innenlandsk historie. Jeg kan ikke se noe rimelig forsvar for at det skal få fortsette å være slik. Forskning på den innenlandske historien er et viktig bidrag til å skape nasjonal identitet, og nasjonal identitet er vesentlig for å kunne opprettholde nasjonale, demokratiske institusjoner, men jeg kan ikke tenke meg at den nasjonale identiteten ville bli vesentlig truet om andelen historikere som arbeider med innenlandsk historie ble redusert til 50%. Det eneste relativt gode argument jeg kan tenke meg for å opprettholde den nasjonale historiens hegemoni, er at vi har så lite kompetanse på resten av verden. Da lar vi problemet begrunne seg selv. Jeg tror egentlig ikke at noen på noe tidspunkt bevisst har ønsket å nedprioritere utenlandshistorien i den grad det er skjedd såvel i Norge som i andre land det er naturlig å sammenligne Norge med. Snarere tror jeg at den kvelende innenlandske dominans i historiefaget er et utilsiktet resultat av den innadvendte byråkratiekspanderende nasjonaliseringen som skjedde på de fleste av kulturlivets områder i mange rike land i 1950- og 1960-årene. Europeiske historikere i det 19. og første halvdel av det 20. århundre var ivrige nasjonsbyggere, men de hadde en bred europeisk skolering. Halvdan Koht skrev eksempelvis bøker og artikler på flere av de europeiske hovedspråkene, artikler som, tross at de er avlegs, fortsatt siteres fordi hans arvtakere nesten utelukkende har henvendt seg til sine landsmenn og skandinaviske broderfolk. Hva skyldtes

den omsegripende nasjonaliseringen av historiefaget etter 2. verdenskrig? Jeg tror det har sammenheng med at historiefagets ressurstilgang og rekruttering økte sterkt. Dermed ble det mulig å holde gående en så intens fagintern kommunikasjon om innenlandske emner at de som hadde videre interesser, kom til å føle seg utenfor. Noen gikk i eksil, mens andre lot seg omskolere. Slik har det vært siden. Hver gang yngre historikere gjennom sitt hovedfags- eller doktorgradsarbeid lykkes i å bygge opp en viss kompetanse på utenlandske emner, dukker det opp pengesterke prosjekter med innenlandsk sikte som vender forskningsinteressen hjemover. Den nasjonale disiplineringen er fundamental. I de siste årene har prosjekter som Norsk utenrikspolitikk historie, Norsk sikkerhetspolitisk historie og Norsk bistandshistorie, bidratt til å lokke de mest utfarende historikerne hjem igjen og innsnevre deres forskningsmessige karriere, kanskje for livet. Blant annet derfor er vi kommet så kort med å globalisere verdenshistorien. Av samme grunn vil det trolig ta lang tid å gjøre noe med problemet. Dermed blir også historikerne ute av stand til å delta i diskusjon av tidens store spørsmål.

Det er etter min oppfatning på høy tid at norske historikere engasjerer seg i de bestrebelse som foregår, særlig i USA, med å utvikle en global verdenshistorie. I de siste år har vi sett den begynnende fremvekst av en ny disiplin innen historiefaget som bevisst velger hele kloden som perspektiv og arbeidsfelt. Noen bruker betegnelsen globalhistorie. Andre - meg selv inkludert - foretrekker å beholde den tradisjonelle betegnelsen 'verdenshistorie', men krever av en virkelig verdenshistorie at den er global. Den nye globale verdenshistorien vil trekke på den forskning og det syntesearbeid som har vært gjort innenfor nasjonal historie, internasjonal historie og tradisjonell verdenshistorie, men vil også måtte ta et oppgjør med disse tradisjonene og ha sin egen historiografi, sin egen periodisering, sine egne teoretiske debatter, undervisningsopplegg,

organisasjoner og tidsskrifter, og sitt eget program for empirisk forskning.

Tradisjonelt blir uttrykket verdenshistorie i hovedsak brukt på to måter:

Den første er om en narrativ sjanger, der Grimberg er det best kjente eksempel i Norden. Dette er en sjanger der hvert enkelt land eller rike stort sett behandles for seg. Det legges liten vekt på globale sammenhenger eller sammenligninger, og de europeiske statene står i sentrum for oppmerksomheten. For at verdenshistorien skal se mer representativ ut, skrives det tilleggsbind om "andre kulturer". Et nyere, langt mer globalt orientert eksempel på narrativ verdenshistorie, er Felipe Fernandez-Armesto's bok *Millenium* (London: Transworld, 1995).

Den andre måten å bruke uttrykket verdenshistorie på er som en kategori innenfor undervisningsfaget historie. Denne kategorien kan defineres som all den historien som dreier seg om andre land enn ens eget. Det nasjonalistiske skillet mellom nasjonal historie og såkalt verdenshistorie finnes ved de fleste historiske institutter, men den såkalte verdenshistorien har i grunnen lite med verdenshistorie å gjøre. Som en passende reform på veien mot verdenshistoriens globalisering kunne undervisningsfaget verdenshistorie omdøpes til "utenlandshistorie". Her i Norden er utenlandshistorien stort sett konsentrert om det relativt nære utland, dvs. ikke det aller nærmeste, nemlig de andre nordiske landene, men det nesten like nære Europa. I den grad de kontinentene der 4/5 av menneskene bor, blir trukket inn, er det enten i et eurosentrisk perspektiv eller som "andre kulturer". Et særtrekk ved utenlandshistorien som undervisningsdisiplin er videre at de som underviser i den, oftest har sin hovedsakelige kompetanse i den innenlandske historien.

La meg likevel skissere hva vi kunne gjøre, hvis vi var i stand til å løsrive oss fra alle de synlige og usynlige krefter som trekker oss inn i det hjemlige.

Først vil vi trenge en definisjon av ekte verdenshistorie. La meg her trekke på professor Jerry Bentley ved University of Hawaii, som innledet globalhistoriesesjonen ved Det nordiske Historikermøtet i Tampere og holdt gjesteforelesning i Oslo i august 1997, for et kresent lite publikum. Han har definert verdenshistorie som følger: "historical scholarship that explicitly compares experiences across the boundary lines of societies, or that examines interactions between peoples of different societies, or that analyzes historical patterns and processes that transcend individual societies." Det vil si at verdenshistorie er noe mer enn en narrativ sjanger eller undervisningsdisiplin. Den er en forskningsdisiplin preget av et globalt perspektiv. Det globale perspektivet fremkommer på en av tre måter: enten gjennom sammenligning på tvers av samfunnsgrenser, eller gjennom studier av interaksjon mellom folk fra ulike samfunn, eller gjennom analyser av historiske mønstre og prosesser som foregår parallelt i mer enn et samfunn. Som vi ser, er begrepet "samfunn" (society) sentralt i denne definisjonen, men Bentley presiserer ikke sitt samfunnsbegrep. Innenfor historisk sosiologi har det de siste årene vært økende skepsis til begrepet "samfunn" fordi det ofte brukes synonymt med "nasjon". Begrepet lokalsamfunn er etablert, ihvertfall i norsk (på engelsk brukes vel her "community"), men tverr- og overnasjonale samfunn pleier vi ikke å snakke om. Den historiske sosiologen Charles Tilly har her anvendt begrepet "stabile samhandlingsnettverk" eller "-systemer", noe som egner seg til å beskrive fenomener som Pavekirken og Komintern, men ikke til mindre organiserte fellesskaper av typen Kristenheten, den arabiske verden eller den konfusianske kulturkrets. Fra Jerry Bentleys eksempler står det klart at han mener verdenshistorien må operere på tvers av kulturkretser, eller det vi ofte kaller sivilisasjoner. Studier av interaksjon mellom Vest-Europa og Nord-Amerika er ikke i seg selv global verdenshistorie. Derimot vil studier av slavehandelen

mellom Afrika og Amerika være global verdenshistorie under forutsetning av at både afrikanerne og europeerne betraktes som aktører. La meg foreslå, med utgangspunkt i Bentley, å kreve av en genuint global verdenshistorie at den må inkludere mer enn én kulturkrets, enten gjennom å studere samhandling, ved å undersøke prosesser som omfatter flere kulturkretser, eller ved å sammenligne.

Dermed har vi en definisjon. Den er kanskje ikke tilstrekkelig presis, men den peker retninger for fruktbar forskning og analyse. Det neste blir å definere den globale verdenshistoriens mål. La meg begynne med tre som jeg tror det vil være lett å bli enige om:

- * Forstå verdensomspennende prosesser (dvs. foregår parallelt i flere verdensdeler eller kulturkretser, eller innebærer kontakt og samhandling på tvers av kulturkretser)

- * Gi historisk bakgrunn for debatt om globale spørsmål

- * Øke ulike kulturkretsers kunnskap om hverandre, gi grunnlag for tverrkulturell almendannelse.

Dernest vil jeg legge til to mer kontroversielle mulige mål. De handler ikke kun om forståelse, men om å skape holdninger. Dermed er de politiske:

- * Motvirke "nasjosentrisme" og eurosentrisme ("nasjo-" og eurosentrister vil enten utelate studier av andre deler av verden, bare interessere seg for dem i den grad de har inngått i egen nasjons eller Europas historie, eller bruke egen nasjon eller Europa som målestokk for vurdering av "andre kulturer").

- * Bidra til å skape et globalt samfunn med en felles referansebakgrunn for debatt og beslutninger om miljøpolitikk, globale fordelingsspørsmål, global sikkerhet og om forholdet mellom stater, multinasjonale selskaper, frivillige organisasjoner og globale statsbaserte institusjoner.

Selv slutter jeg opp om alle de fem målene, men jeg er generelt skeptisk til

å definere politiske mål for historisk forskning, undervisning og historieskrivning. Professor Niels Steensgaard ved Universitetet i København har etter min mening helt rett når han skriver: "historikeren ... har rett til og kanskje også plikt til at ta sitt utgangspunkt i de spørsmål, som samtiden ønsker besvart, men han har hverken rett eller plikt til å levere de svar, som samtiden ønsker å få." Derfor kan det i grunnen være nok med de to forståelsesmålene. Min skepsis til å definere politiske mål for historiefaget er også grunnen til at jeg har gått bort fra betegnelsen globalhistorie og foretrekker verdenshistorie. De som ivrer mest for betegnelsen globalhistorie, har nemlig et knippe oppfatninger som jeg ikke deler. I boka *Conceptualizing Global History* søker Bruce Mazlish å etablere en ny disiplin i et skarpt motsetningsforhold til verdenshistorie. Han ser i hovedsak to forskjeller. For det første handler verdenshistorien om eldre historie mens globalhistorien er samtidshistorie. For det andre tar globalhistorien bevisst utgangspunkt i den globaliseringsprosessen som foregår i dag. Jeg synes det galt å forbeholde det globale perspektivet for samtidshistorien. Globale prosesser gjorde seg også gjeldende i gammel tid, og noen av dem (slik som migrasjon og utbredelse av husdyrtyper og nyttevekster) er så langvarige at de ikke vil kunne studeres som utelukkende samtidshistorie. Samtidig mener jeg det er prinsipielt uheldig å la en historisk disiplin ha sitt definatoriske utgangspunkt i én bestemt oppfatning av samtiden. Jeg kjenner meg på ingen måte sikker på at fremtidens historikere vil oppfatte 1990-årene som globaliseringens tidsalder. Den globaliseringen som mange (inkludert meg selv) mener at pågår i dag, bidrar til å gjøre det mer maktpåliggende enn før å stille globale spørsmål til historien, men vi skal ikke oppkaste en påstått trend i 1990-årene (som forøvrig meget raskt kan snu) til det svaret en ny historisk disiplin skal gi på det 20. århundres spørsmål.

Det finnes enda en god grunn til å foretrekke betegnelsen

"verdenshistorie" fremfor "globalhistorie", nemlig at noen av de byggeklossene som skal til for å bygge opp en global verdenshistorie, allerede er lagt på plass under betegnelsen verdenshistorie. *World Historical Association* ble stiftet i 1982, og *Journal of World History* utkom med sitt første nummer i 1990. Det har vært jevnlig konferanser om verdenshistorie. Flere globalt orienterte universitetslærebøker i verdenshistorie er etter blitt skrevet eller er under skriving, og forhåpentligvis vil det i årene fremover bli opprettet universitetsstillinger innen feltet verdenshistorie. I det arbeidet som har vært gjort det siste tiåret har Jerry Bentley spilt en betydelig rolle. Det er ingen tilfeldighet at amerikanske historikere går i spissen på dette feltet. Det skyldes USAs stilling som verdensmakt. Det er trolig heller ikke noen tilfeldighet at Bentley, som opprinnelig var spesialist på den europeiske renessansen, har utviklet sin interesse i Hawaii. Hawaii ligger midt mellom Øst og Vest, med Østen i vest og Vesten i øst. Hawaii's East-West Center har hatt stor betydning for amerikansk Asia-forskning.

Den nye globale verdenshistorien er likevel ennå bare i sin vorden. For at den skal bli noe mer enn et midlertidig blaff, må den skaffe seg en historiografi, en teoretisk debatt og en empirisk forskningstradisjon. La meg begynne med historiografien. Den er ikke helt lett å etablere. Gitt at de aller fleste praktiserende historikere har holdt seg til det nære og skydd globale perspektiver, er det ikke mulig å etablere en historiografi innenfor disiplinen selv. Vi er nødt til å gå utenfor faget for å finne folk med tilstrekkelig vidsyn. Jerry Bentley har skrevet en artikkel om verdenshistoriens historiografi. Han begynner der med det han kaller historiefilosofier, dvs. folk som H.G. Wells, Oswald Spengler og Arnold Toynbee. De var ikke skikkelige, empirisk arbeidende historikere, men fremsatte store synteser basert på fremskrittsoptimisme, kulturers vekst og fall eller religiøs sivilisasjon.

Historiefilosofenes synteser fikk små virkninger blant profesjonelle historikere, som stort sett avviste dem og hevdet nødvendigheten av kildebaserte nærstudier. Men i etterkrigstida har historiefilosofene fått seriøse etterfølgere innenfor de samfunnsfaglige disiplinene. Walt Rostow og andre har arbeidet utfra moderniseringsteoretiske synsvinkler, og i tradisjonen fra den franske økonomisk og sosiologisk orienterte historikeren Fernand Braudel er det blitt skapt en såkalt verdenssystem-analyse (world system analysis), med Immanuel Wallerstein som det fremste navn.

Verdenssystem-analyse utgjør i dag den ene av de to dominerende tradisjonene når det gjelder hvordan historisk orienterte samfunnsvitenskaper i dag inndeler verden og hvordan de søker å forklare hvordan den henger sammen. På kloden var det tidligere flere parallelt eksisterende verdenssystemer med hver sine kjerneområder, hver sin semiperiferi og periferi. I det 20. århundre har verdenssystemene smeltet sammen til ett sammenhengende system. Verdenssystem-analytikerne legger som regel vekt på økonomiske drivkrefter, og særlig på handel som systemskapende og systembevarende element. Den andre teoretiske hovedtradisjonen bygger på begrepet sivilisasjon. Den deler verden inn i ulike kulturområder, som i betydelig grad har hatt hver sin historie, men som i likhet med verdenssystemene har gjennomgått en begynnende sammensmeltning i det 19. og 20. århundre. Verdenssystem-analyse og sivilisasjonsanalyse kommer ofte til de samme resultater, men utgangspunktet er meget forskjellig. Sivilisasjonsanalytikerne legger like stor vekt på kultur, religion og væremåte som verdenssystemanalytikerne på økonomi, handel og kommunikasjon.

I Bentleys historiografiske skjema er det først etter 1960-årene at det for alvor er oppstått en verdenshistorisk tradisjon blant profesjonelle historikere. Her peker han særlig på tre typer bidrag:

* diffusjonshistorie, dvs. historiske undersøkelser a hvordan nyttevekster, husdyrarter, språk, skikker o.a. har spredt seg utover verden. William H. McNeills bok om pestsmitte er her en klassiker.

* økonomisk og sosial historie på globalt nivå. Her fremhever Bentley bl.a. Philip Curtin og dessuten Niels Steensgaard, som har utforsket handel med skip og karavaner mellom Europa og Asia på 1500-, 1600- og 1700-tallet.

* miljøhistorie, der det er kommet flere interessante undersøkelser i de senere år.

Videre peker Bentley på flere nye retninger, som alle er sterkt påvirket av tilgrensende samfunnsvitenskaper: kulturmøte-antropologi, reise-geografi, makrososiologi og global kvinnehistorie.

La meg tilføye at hvis denne historiografien skal utvikles videre, må den også ta opp i seg perspektiver fra de disiplinene som er blitt neglisjert av profesjonelle historikere fordi de hører hjemme ved andre universitetsinstitutter. Jeg tenker på religionshistorie, idéhistorie, litteraturhistorie, kunsthistorie og språkhistorie, det som vi med et samlet uttrykk kan kalle kulturhistorie. Kulturhistorien har lange tradisjoner, men har vært oppsplittet og neglisjert av faghistorikerne siden 2. verdenskrig. Sverre Steen levde i denne tradisjonen på nasjonalt nivå. Sammen med Anders Bugge utgav han *Norsk kulturhistorie* i fem bind i årene 1938-42, og hans kulturhistoriske ballast preget det han skrev senere. Den kulturhistoriske tradisjonen må gjenoppvekkes, globaliseres og dens underdisipliner føres tilbake til moderfaget historie, kanskje ikke først og fremst gjennom instituttsammenslutninger, men gjennom faglig utveksling og samarbeid.

Etter hvert som vi får mer verdenshistorisk forskning er det ikke til å komme forbi at disiplinen vil sprike i mange retninger, på samme måte som den nasjonale historien har gjort siden de sammenbindende nasjonsbyggende

syntesene gikk av moten. Men i verdenshistorien vil det trolig være mulig å kombinere undersøkelser av spesifikke sektorer av menneskelig samhandling med syntetiserende ambisjoner. Slike ambisjoner vil være en nødvendig betingelse for å kunne skrive sammenbindende verdenshistoriske fremstillinger, såsom lærebøker. Her vil ulike prinsipper fortsette å stå mot hverandre for hvordan verden kan holdes sammen. Noen vil sverge til verdenssystemer, andre til sivilisasjoner mens atter andre vil utvikle alternative ordningsprinsipper. La meg kort fremheve den vellykte modellen som Niels Steensgaard brukte i bind 7 og 9 av Aschehougs og Bra Böckers verdenshistorie. Han kombinerte et element av komparasjon med to elementer av felles globale utviklingstrekk. Det han komparerte, var de måtene som overskuddet av bøndenes produksjon ble overført til herrenes verden. Komparasjonen bygde på at hoveddelen av verdens samfunn hadde et skille mellom bønder og herrer og at det skjedde en overføring av et overskudd. Med dette som utgangspunkt kunne han påpeke interessante forskjeller i det vi må kunne kalle en statisk analyse. De to felles globale utviklingstrekk som Steensgaard tok for seg, var befolkningsutvikling og fjernkontakt, særlig handel. De utgjorde hans dynamiske elementer, og med utgangspunkt i dem kunne han vise hvordan endringer påvirket forholdet mellom bønder og herrer i ulike samfunn. Med disse relativt enkle grepene lyktes det Steensgaard å ordne sin fremstilling av den verden i perioden 1500 til 1750. Ingen har foreløpig fått de påfølgende århundrer til å henge like vakkert sammen.

Et annet sentralt spørsmål i verdenshistoriens teoridebatt er periodisering. Hvordan skal vi inndeले verdenshistorien i epoker, og hvilke kriterier skal vi bruke for inndelingen? Den tradisjonelle inndelingen som blir brukt ved de fleste historiske institutter, er helt ut eurosentrisk: oldtid, middelalder, nytid og moderne tid. Ideen bak denne periodiseringen er en forestilling om en gylden

oldtid i Hellas og Roma, en overgangstid, en gjenfødelse, og så industrialisering i Europa. William H. McNeill har som alternativ utformet en global periodisering, der hans kriterium er hvilken region som til enhver tid har hatt sterkest kulturbloomstring (dvs. gitt utgangspunkt for store riker, vitenskap, kunst og arkitektur). Han er da kommet til at årene fra 500 f.v.t. til 200 e.v.t. (e.v.t. = etter vestlig tidsregning) var Middelhavsområdets tid og at de neste fire hundre årene frem til 600 var Indias tid. Deretter fulgte Midøstens tid fra 600 til 1000, Kinas tid fra 1000 til 1500, og så kom Vest-Europas og Nord-Amerikas tid, som ennå ikke er forbi. Fordelen ved McNeills skjema er at alle de mest folkerike områdene i verden får sin egen tidsperiode. Det gir en slags rettferdighet og samtidig viser det hvordan de enkelte regioners dominans er midlertidig. Svakheten ved McNeills periodisering er at han på sett og vis erstatter den totale eurosentrismen med fem påfølgende sentrismer. Det at én region har sterkere kulturbloomstring enn andre betyr jo ikke nødvendigvis at de andre regionene best kans forstås utfra sin tilbakeliggenhet. Det kan nok gi et godt inntak til forståelse av tidlig europeisk middelalder å se dette som Midøstens tid, men det er ikke like givende å fortolke europeisk senmiddelalder i lys av Kinas høyt utviklede kultur.

Selv har jeg i et hefte for norsk videregående skole foreslått en periodisering som er inspirert av Niels Steensgaard. Kriteriet her er produksjons, kommunikasjons- og militærteknologi. Jeg opererer da først med en lang periode fra ca. 3000 f.v.t. til 400 e.v.t. som jeg kaller jordbrukssivilisasjonenes tid. I denne perioden oppstod de største og sterkeste statene i tett befolkede jordbruksregioner og var i stand til å forsvare seg mot barbarene i områdene rundt. Den neste perioden, som strekker seg fra 400 til 1500 kaller jeg nomadenes tid. I denne perioden ble jordbrukssivilisasjonene sårbare for angrep fra rytterhærer (og vikingskip) i mer spredt befolkede områder, særlig i Arabia

og Sentral-Asia, som forøvrig hadde en sterk befolkningsvekst.

Nomadesamfunnenes militære slagkraft førte til store folkevandringer og til dannelse av omfattende, men oftest kortvarige riker. Den neste perioden, fra 1500 til 1850, kaller jeg sjøfarernes tid. Skip hadde en raskt økende betydning, både for verdenshandel og verdensmakt og knyttet områder til hverandre som ikke tidligere hadde vært i kontakt overhodet. Perioden etter 1850 er jeg ikke sikker på hva jeg skal kalle, kanskje helst industriens tid. Det vil i tilfelle bety at jeg vender tilbake til produksjon som kriterium, slik som i jordbrukssivilisasjonenes tid. Det vil også være mulig å karakterisere perioden utfra nye kommunikasjonsformer. Kommunikasjonsteknologi har spilt en sentral rolle for verdens globale utvikling. Det er nesten fristende å strekke sjøfarernes tid frem til 1860-årene og kalle tida etter for telekommunikasjonens tid. For å kunne utvikle et perspektiv på det 20. århundres verdenshistorie, er det viktig å diskutere hvilke faktorer som har spilt den sterkeste rollen for å binde kloden sammen og definere nye maktforhold. Kanskje er utbredelsen av global samtidighet, dvs. en tidsoppfatning bestemt av klokke og tidssoner, et fenomen som kan brukes til å karakterisere den epoken vi er født inn i.

Jerry Bentley har også fremsatt sitt eget periodiseringsskjema, og det er interessant fordi det har et eksplisitt hovedkriterium, nemlig tverrkulturell interaksjon. Han opererer i hovedsak med tre former for slik interaksjon: imperiebygging, fjernhandel og migrasjon. Bentley fininndeler de eldste periodene. Århundrene fra 3500 til 2000 f.v.t. mener han kan beskrives som "tidlige komplekse samfunn". Bentley synes det "lukter" av begrepet sivilisasjon og bruker derfor "komplekse samfunn" i stedet. For årene fra 2000 til 500 e.v.t. kan han likevel ikke holde seg unna sivilisasjonsbegrepet, men snakker om de eldste sivilisasjonenes tid frem til 500 f.v.t. og deretter om de klassiske sivilisasjoners tid frem til 500 e.v.t. Deretter følger den post-klassiske tidsalder

frem til 1000 e.v.t., de transregionale nomadeimperienes tid 1000-1500 og den moderne tidsalder fra 1500. Dessverre sier ikke navnene på Bentleys epoker noe om det kriterium han bruker for inndelingen. Han argumenterer for at det i noen perioder er skjedd en økning i tverrkulturell interaksjon mens andre perioder har vært preget av stagnasjon eller nedgang i kontakten mellom de viktigste kulturområdene. Det er på dette grunnlag han setter sine skiller.

Jeg skal ikke gå nærmere inn på fordeler og ulemper ved de ulike forslag til periodisering, bare fremheve som interessant at alle setter et skille ved år 1500. Det som i eurosentrisk historiografi kalles "de store oppdagelsene" er tydeligvis så viktig at alle bruker det som skille. For å utvikle en global verdenshistorie vil det være nødvendig å føre kontinuerlig debatt om periodisering. Derfor er jeg glad for at periodisering er blitt et særskilt tema på Verdenshistorikerkongressen i Oslo 2000.

I tillegg til behovet for debatt om historiografi, om måter å inndele og holde verden sammen på og om periodisering, vil det også være nødvendig å utvikle en globalt orientert empirisk forskning. Historiefagets kanskje viktigste styrke er kildekritikken, den kildenære forskningen som gjør at historikeren alltid har noe nytt å oppdage. Nesten alltid er det mulig å finne noe som setter en på nye tanker, rokker ved vaneforestillinger og setter en på sporet av nye sammenhenger. Derfor er det så avgjørende for den globale verdenshistorien at den har sine egne empiriske forskningsprosjekter. Den kan ikke kun være en overbygning over den nasjonale og lokale forskningsinnsatsen. Én grunn til dette er at verdenshistorikerne, for ikke å bli for spekulative, vil trenge det korrektivet som et vekselspill mellom syntetisering og primærforskning utgjør. En annen og viktigere grunn er at en globalt orientert verdenshistoriker vil komme til å dyrke opp andre forskningsfelt enn dem som mer nærsyntes historikere får øye på. Det gjelder særlig slike forskningsfelt som går fullstendig på tvers av landegrenser.

Et godt eksempel er migrasjon. Den nasjonalt orienterte historikeren vil også være opptatt av migrasjon, men kun i den grad migranter kommer inn over grensene til vedkommende historikers land, eller i den grad de forlater det. Den globale verdenshistorikeren følger migrantene dit de drar og beholder interessen for dem og deres etterkommere.

La meg liste opp noen flere felter som egner seg for å empirisk verdenshistorisk utforskning (på flere av disse feltene vil det være mulig å bruke genteknologi som hjelpevitenskap):

- * klimaforandringer og deres innvirkning på menneskenes levevilkår
- * biologisk spredning av ville planter, nyttevekster og husdyr
- * utbredelse av redskaper, teknologi og produksjonsteknikker
- * spredning av estetiske stilarter innen musikk, påkledning, smykker, arkitektur mm.
- * smittespredning
- * språklig påvirkning, utbredelse av verdensspråk
- * spredning av trosoppfatninger og seremoniell, omvendelser
- * spredninger av ideer og idealer (pietet, dyd, menneskerettigheter)
- * globale konjunkturer/holdningsendringer, f.eks. ungdomsopprøret i 1960-årene og bølgen av politisk demokratisering i 1980- og begynnelsen av 1990-årene
- * fjernhandel
- * erobringer, imperiebygging
- * de sosialistiske og kommunistiske internasjonaler og regionalt og globalt politisamarbeid for å hindre revolusjoner i å spre seg
- * standardisering av statsformer, et internasjonalt statssystem for hele verden
- * multinasjonale selskapers makt og utbredelse (i feltet "international

business history" er det skjedd mye spennende de siste årene)

- * fremveksten av regjeringsbaserte og frivillige globale og regionale organisasjoner

- * fremveksten av massemedier med global rekkevidde

- * romforskning og flytrafikk og deres konsekvenser for menneskenes oppfatning av kloden

- * forandringer i kommunikasjonsteknologiers hastighet og utbredelse.

Det siste emnet er av særlig viktighet fordi det dreier seg om selve mediet for tverrkulturell interaksjon. Både på dette feltet og på de fleste av de andre feltene ovenfor vil det kunne skrives like mange hovedoppgaver og doktoravhandlinger i historie som det totalt har vært skrevet om et lite land som Norge. To prosjekter jeg skulle ønske at noen ville gjennomføre innenfor samtidens mediehistorie gjelder fremveksten av International Herald Tribune og CNN. Kanskje kunne disse prosjektene også gi grunn for fruktbare sammenligninger.

Verdenshistorien, særlig det 19. og 20. århundres verdenshistorie, er etter min oppfatning fullstendig underutforsket. Historikerne har konsentrert seg om prosjekter innenfor de enkelte landenes nasjonale historie, supplert med undersøkelser av forholdet mellom dem (diplomatisk eller internasjonal historie), men har i liten grad studert regional og global utveksling av varer, forestillinger og ideer rundt om kloden. Mangfoldige regionale og globale nettverker venter på sine historikere.

Jeg har her lagt frem et slags programforslag for en global verdenshistorie med teoridebatt, tidsskrifter, konferanser og empiriske forskningsprosjekter. La meg før jeg slutter ta for meg tre mulige innvendinger mot den globale verdenshistorien, to av dem politiske, den tredje faglig.

Den første innvendingen er at en globalt orientert verdenshistorie vil tjene

den pågående globaliseringen og bidra til marginalisering av de samme områdene som er i ferd med å marginaliseres i dag, særlig i Afrika. Afrikanerne vil kan vanskelig få tilkjent noen sentral aktørrolle i en verdenshistorie som anlegger et globalt perspektiv, men i studiet av afrikansk historie rettes det økende oppmerksomhet mot aktiv afrikansk deltagelse både i den atlantiske slavehandelen og i tidligere tiders handel med arabere, iranere og indere. Arabernes sentrale posisjon i verdenshistorien vil normalt henlegges til tidligere perioder, bortsett fra blant oljehistorikere. Det er ingen tilfeldighet at pådriverne for globalhistorie og global verdenshistorie er å finne i USA. Global verdenshistorie kan lett komme til å underbygge virkelighetsoppfatningen hos den samfunnseliten som forvalter USAs stilling som klodens eneste supermakt. Noe er det i denne innvendingen. Det er liten tvil om at amerikanske samfunnsforskere og historikere kommer lettere til en global synsvinkel fordi USAs utenrikspolitikk har en så sterkt global karakter. Men det finnes mange meninger både i USA og resten av verden om hvordan USA bør opptre som globalmakt, og selv om historikerne vil søke svar på noen av de samme spørsmål som den utenriks- og sikkerhetspolitiske eliten i USA stiller seg, er det slett ikke sikkert at de finner frem til de ønskede svar. Viktigere er det kanskje at argumentet kan snus på hodet. Hvis det er ønskelig å begrense USAs verdensmakt, vil det være et dårlig alternativ å overlate den globale verdenshistorien til amerikanerne. Da må det være ekstra viktig å utvikle en motekspertise andre steder, ikke minst i Afrika.

Den andre innvendingen er at verdenshistorie ikke kan skrives nedenfra. For å nærme oss vanlige mennesker må vi skrive mikrohistorie. Den bidrar til å gi folk mot. De får tro på at det nytter å organisere seg og handle når de ser hvordan folk har organisert seg og handlet i historien. Store globale prosesser virker derimot handlingslammende. Hvis verden styres av anonyme prosesser

Litteratur

Bentley, Jerry, "Periodization in World History", *American Historical Review*, no. 3, June 1996: 749-782.

----, *Shapes of World History in Twentieth-Century Scholarship*, American Historical Association, 1996.

----, "Alternatives to National History: World History and the Construction of Large-Scale Analytical Categories", keynote address at Nordisk Historikermøte i Tampere, august 1997 (upublisert).

Costello, Paul, *World Historians and their Goals: Twentieth-Century Answers to Modernism*, DeKalb IL: Northern Illinois University Press, 1993.

Geyer, Michael and Charles Bright, "World History in a Global Age", *American Historical Review*, October 1995: 1034-1060.

Gran, Peter, *Beyond Eurocentrism: A New View of Modern World History*, Syracuse: Syracuse University Press, 1996.

Grew, Raymond, Review Essay about P. Costello, *World Historians...*, i *History and Theory*, vol. 34, 1995: 371-394.

Mazlish, Bruce & Ralph Buultjens (red.), *Conceptualizing Global History*, Boulder CO: Westview, 1993.

Roupp, Heidi (red.), *Teaching World History: A Resource Book*, Armonk NY: M.E. Sharpe, 1997.

Steensgaard, Niels, "Set fra 1984: En model for nyere tids verdenshistorie", i Grethe Kristensen m.fl., *Tradition og kritik: Festskrift til Sven Ellehøj*, København: Den Danske Historiske Forening, 1984.

Tønnesson, Stein, Juhani Koponen, Niels Steensgaard & Thommy Svensson (red.), *Between National Histories and Global History*, Helsinki: Finska Historiska Samfundet, 1997.